א הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן זְרוּז בֶּן חָמִיו שֶׁל רַבִּי מֵאִיר לִפְנֵי רַבִּי עַל רַבִּי מֵאִיר שֶׁאָכַל עָלֶה שֶׁל יָרָק בְּבֵית שְׁאָן, [ד]וְהִתִּיר רַבִּי אֶת בֵּית שְׁאָן כּוּלָּהּ עַל יָדוֹ. חָבְרוּ עָלָיו אֶחָיו וּבֵית אָבִיו, אָמְרוּ לוֹ: מָקוֹם שֶׁאֲבוֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבוֹתֶיךָ נָהֲגוּ בּוֹ אִיסּוּר, אַתָּה תִּנְהוֹג בּוֹ הֶיתֵּר?! דָּרַשׁ לָהֶן מִקְרָא זֶה: "וְכִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי עַד הַיָּמִים הַהֵמָּה הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַטְּרִים לוֹ וַיִּקְרָא לוֹ נְחֻשְׁתָּן", [ה]אֶפְשָׁר בָּא אָסָא וְלֹא בִּיעֲרוֹ, בָּא יְהוֹשָׁפָט וְלֹא בִּיעֲרוֹ? וַהֲלֹא כָּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּעוֹלָם אָסָא וִיהוֹשָׁפָט בִּיעֲרוּם!

א ומביאים מעשה הקשור למה שהוזכר לעיל, שאין צדיקים מגיעים לידי מכשול אפילו בשגגה. מסופר, **העיד ר' יהושע בן זרוז, בן חמיו של ר' מאיר, לפני רבי, על ר' מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן** מבלי להפריש ממנו תרומה ומעשר, שסבר שאין בית שאן מארץ ישראל ואינה קדושה בקדושת הארץ, **והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו**, על סמך עדות זו. **חברו עליו** על רבי אחיו **ובית אביו, אמרו לו: מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור, אתה תנהוג בו היתר? דרש להן רבי מקרא זה** שנאמר במלך חזקיהו: "**וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחושתן**" (מלכים ב יח, ד), ויש לתמוה: **אפשר** (ייתכן) שקיטרו לנחש זה **ובא אסא** שהיה מלך צדיק **ולא ביערו** מהעולם, ולאחריו **בא יהושפט ולא ביערו** עד ימי חזקיה? **והלא כל עבודה זרה שבעולם אסא ויהושפט ביערום!**

אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על — ולא עישר. **והתיר רבי** — על לאכול ירק שלה ופירות האילן בטבלן. מארץ ישראל היא, ומעשר דגן בחוצה לארץ הוא נוהג מדרבנן, הואיל ובארץ דאורייתא. אבל מעשר ירק, דבארץ גופיה דרבנן — לא גזור מידי בחוצה לארץ. דאי מארץ ישראל היא, אף על גב דרבי מאיר ורבי אחר תורבן הוו — הא קיימא לן: מעשר דגן דאורייתא וירק דרבנן, דקדושה אחרונה דעזרא קדשה אף לעתיד לבא, כדקתני: התיר רבי את בית שאן — מכלל דשאר מקומות נוהג בהן. **וכתת נחש הנחשת** — בחזקיהו מלך יהודה כתיב.

תוספות

ובוררת וטוחנת עמה — בעם הארץ דרבי מאיר, וטומאה וטהרה דרבנן. אבל בסתם עם הארץ — לא, כי היכי דלא תטחון עם חברתה החשודה על השביעית. ולאביי דאמר רוב עמי הארץ מעשרין הן — שרי לסייעה בכל ענין. והכא הא אסרינן בזמן שהיא טהורה! וליכא לאוקומי ההיא בזמן שהיא טמאה, ודלא כרבי שמעון בן אלעזר, דהא בהדיא קתני: בוררת, ובוררת נוגעת היא! ומפרש רבינו חננאל וכן רבינו תם: שבתבואה של [חבר] איירי, בזמן שהיא טמאה — בזמן שאשת עם הארץ מחזקת עצמה כטמאה, שאז היא נזהרת מליגע בתבואה. אבל לא בזמן שמחזקת עצמה בטהורה — דאז אין נזהרת מליגע בתבואה, ומטמאה לה. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף בזמן שמחזקת עצמה בחזקת טמאה לא תטחון, מפני שחברתה, אשת עם הארץ אחר שסבורה להיות טהורה, נותנת לה ואוכלת. ובתוספתא דטהרות פרק שמיני קתני: אף על פי שאינה אוכלת — נותנת לאחרים ואוכלים. והשתא פריך שפיר: השתא מגזל גזלה תבואה של אשת חבר, חילופי מיבעיא?

והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו — משמע דאין מעשר נוהג בחוצה לארץ. וכן משמע בעבודה זרה בפרק "רבי ישמעאל" (נח,ב) דקאמר: ריש לקיש איקלע [לבצרה], חזינהו דאכלי פירי דלא עשרו, אסר להו. אתא לקמיה דרבי יוחנן. אמר: אדמקטורך עלך זיל הדר, [ד"בצרה"] לאו היינו "בצר", [דבצרה] בחוצה לארץ היא ואינה חייבת במעשר. ותימה: דבפרק "עד כמה" (בכורות כז,א) מוכח כולה שמעתתא דתרומה נוהגת בחוצה לארץ. ואין לומר כדפירש הכא בקונטרס, דדוקא תרומת דגן תירוש ויצהר דהוי בארץ דאורייתא — בחוצה לארץ הוי מדרבנן, אבל בשאר פירות — לא. דהא בפרק קמא דביצה (יב,ב) גבי אושפיזכניה דרבה בר בר חנה הוה ליה איסורייתא דחרדלא, משמע הסוגיא דחייב במעשר. ובריש "כיצד מברכין" (ברכות לו,א) רבי אליעזר אומר: צלף מתעשר האביונות והקפריסין. רבי עקיבא אומר: אין מתעשרין אלא האביונות בלבד. ואמר רב יהודה: צלף ערלה בחוצה לארץ — זורק את האביונות, ואוכל את הקפריסין. ופריך: ולימא הלכה כרבי עקיבא! ומשני: הוה אמינא אפילו בארץ, קא משמע לן בחוצה לארץ. ולימא: כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ! אי אמר הכי הוה אמינא הני מילי מעשר ירק וצלף, דבארץ גופה דרבנן, אבל ערלה דבארץ דאורייתא — לא. משמע בהדיא דמעשר ירק וצלף נוהג בחוצה לארץ! ואומר רבינו תם: דהכא ובפרק "רבי ישמעאל" (עבודה זרה נח,ב) איירי בדמאי, דאינו נוהג בחוצה לארץ. כדתנן במסכת דמאי (פרק א משנה ג): מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי. אבל ודאי טבל חייב בכל מקום. וכן משמע דמיירי הכא בדמאי, מדפריך לקמן: ודילמא רבי מאיר נתן עיניו בצד זה ואכל בצד אחר, דלא שרי אלא בדמאי. וקשה מירושלמי דפרק שלישי דדמאי: רבן שמעון בן גמליאל שלח ליה רבי יוסי ברבי אתרוג, ואמר ליה: זה בא לידי מקסרין. ולמדתי ממנו שלשה דברים: שהוא ודאי, ושהוא טמא, ושלא בא לידו אחר. שהוא ודאי — שפירות קסרין ודאי, ושהוא טמא — שמרביצין עליו מים, פירוש: והוכשר. ולא בא לידו אחר — שאילו בא לידו אחר היה מעשר ממנו על זה. ואם תאמר: ודילמא עישר, והוצרך להודיעו משום הכשר! ויש לומר: דאם לא היה אלא דבר אחד היה רבי יוסי מודיעו בפירוש. ופריך: וליעשר ממנו עליו! ומשני: אין דרך בני אדם ששולחין לחביריהן דברים חסרים. ופריך: ולאו מתניתין היא, רבי יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיעו! משנה היא באותו פרק, שרבי יוסי מתיר לשלוח לחבירו ודאי טבל ובלבד שיודיעו שאינו מעושר; ושמא היה ביד רבי יוסי אחר, ומה שלא עישר — לפי שהודיעו, שעל כן היה אומר זה בא לידי מקסרין! ומשני: אף על גב דפליג אדרבנן — לא הוה עבד עובדא כוותיה. ופריך: ולאו מפירות המותרין בקסרין הם? דרבי התיר קסרין, והתיר בית שאן! ומשני: רבן שמעון בן גמליאל קודם רבי הוה. משמע דלאחר שהותר היה פטור אפילו ודאי, דההוא אתרוג ודאי הוה! וצריך לפרש: ולאו מפירות דמותרין בקסרין. דהתם בירושלמי בפרק שני דדמאי אמרינן: אלו המינין האסורין בבית שאן, ואלו המינין האסורים בקסרין, פירוש: משום דמאי. משום דאלו מינין היו רגילין באלו המקומות לבא מארץ ישראל, והידועין שלא באו מארץ ישראל פטורין משום דמאי וחייבין משום ודאי, כפירוש רבינו תם. ופריך: והלא אתרוג מפירות המותרין שאין מביאין אותן מארץ ישראל, אלא בקסרין עצמה גדל, ומודו רבנן דמותר לשלוח ודאי בחוצה לארץ בהודעה, ולא נחלקו אלא בטבל בארץ ישראל. ואם כן מנא לן שלא בא ליד רבי יוסי אחר? ואפילו היה בידו אחר — היה יכול לשלוח ודאי טבל בהודעה בחוצה לארץ, אפילו לרבנן! ומשני: דעדיין לא הותרה קסרין בימי רבי יוסי, והיו מחזיקין אותה בחזקת ארץ ישראל. ומיהו, במקום אחר מצא רבינו יצחק בירושלמי במסכת חלה, פרק "שתי

עיונים

בן חמיו של ר' מאיר בהגהות במלוא הרועים כתב שמכאן כנראה שמלבד אשתו ברוריה בת ר' תרדיון (ואולי לאחר פטירתה) נשא ר' מאיר אשה אחרת בת אדם ששמו זרוז, ולפיכך היה בן חמיו קרוי בן זירוז (וכן מבואר בסדר הדורות).

שאכל עלה של ירק בבית שאן מן הסוגיה בעמוד הבא עולה שמדובר היה לענין תרומות ומעשרות. ולפי נוסח הדברים בירושלמי (דמאי פ"ב ה"א) אמר יהושע בן זירוז כך: אני ראיתי את ר' מאיר לוקח ירק מן הגינה בשביעית, והתיר רבי את כולה. ולפי זה מדובר על היתר אכילת ספיחים בשביעית.

ובטעמו של הפטור מתרומות ומעשרות כתב רש"י שסבור היה שדין בית שאן כדין חוצה לארץ, שהירק ופירות האילן שבה אינם חייבים במעשר (בניגוד לדגן תירוש ויצהר, שהואיל וחיובם במעשר בארץ הוא מן התורה — חייבום חכמים גם בחוץ לארץ). ובתוס' התקשו על כך ממה שמבואר במקומות אחרים בתלמוד (ברכות לו,א) שמעשר ירק נוהג גם בחוצה לארץ. ורבינו תם פירש כי טבל ודאי חייב במעשר גם בחוץ לארץ, אבל כאן מדובר בדמאי, שבחוצה לארץ לא חייבו חכמים לעשרו. אבל בתוס' הראו כי מן הירושלמי (דמאי פ"ג ה"ג) עולה שהמעשה הנזכר כאן היה בטבל ודאי ולא בדמאי. והסבירו כי יש מינים שהותרו בחוץ לארץ אף בלא מעשר, ויש מינים שנאסרו. ויש שאמרו כי בחוץ לארץ יש מצוה לכתחילה להפריש, אבל אין איסור לאכול את התבואה קודם לכן, ובכגון זה התיר רבי בבית שאן (הר"ף בש"מ). ואילו הרמב"ם סבר שהיתרו של רבי בבית שאן היה היתר גמור, ולא רק לענין ירק (ראה הלכות תרומות פ"א ה"ה).

בית שאן כולה בירושלמי (דמאי פ"ב ה"א) משמע שמדובר גם על מקומות הסמוכים לבית שאן. ובכתובת רצפה שהתגלתה בבית כנסת בסביבות בית שאן מצוי תיאור מדוייק של תחום ההיתר של בית שאן, וממנו עולה כי מדובר כנראה בהיקף מצומצם של שטח, תחומה של בית שאן העתיקה.

ואבות אבותיך נהגו בו איסור כתבו ראשונים כי אף שאמרו חכמים (פסחים נ,ב ועוד) שדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אין אתה רשאי להתירם בפניהם — לא אמרו כן אלא בדבר שאותם אנשים ידעו שהם מותרים והחמירו על עצמם. אבל כאן התברר לרבי, על פי עדותו של ר' יהושע בן זירוז, שטעות היתה בידם, ואף הם אילו היו יודעים דבר זה היו מתירים לעצמם (מאירי, וכן תוס' פסחים שם בשם מגילת סתרים לרב נסים גאון. וכך נפסק גם להלכה, ראה שו"ע יו"ד ריד, א).

אורח ההלכה

והתיר רבי את בית שאן כולה לדעת הרמב"ם רבי התיר את בית שאן לגמרי מתרומות ומעשרות. והראב"ד כתב שרבי לא התיר אלא בירק ופירות האילן. ובעל כפתור ופרח כתב כי המנהג לעשר דגן תירוש ויצהר בברכה, וירק ופרי האילן שלא בברכה. ולדעת כל הפוסקים כמעט, לא הותרה אלא בית שאן העתיקה, אבל לא איזור בית שאן בכלל. (רמב"ם ספר זרעים הלכות תרומות פ"א ה"ה).

מסורת הש"ס

ד. ירושלמי דמאי פ"ב ה"א (כל הענין, בשינוי). ילקו"ש נ"ך רלד.

ה. ראה שבת נו,ב.

החיים

בית שאן

בית שאן היא עיר עתיקה מאד, השוכנת בעמק הירדן ליד פתחו המזרחי של עמק יזרעאל, ממזרח להר הגלבוע. בית שאן ישבה על צומת של דרכים חשובות, ביניהן זו הבאה ממערב, מדרך הים דרך עמק יזרעאל. בעיר זו היה כנראה חיל מצב מצרי באופן קבוע, וכאשר הגיעו בני ישראל לארץ בזמן יהושע לא הצליחו בני מנשה לכובשה. בית שאן היתה עיר נכרית במשך דורות רבים, ובמשך זמן היתה העיר תחת שלטונם של הפלישתים (ראה שמועל א לא, י). דוד המלך כנראה כבש אותה ועשאה לחלק מממלכת יהודה וישראל (מלכים א ד, יב).

בימי הבית השני היתה בית שאן בעיקרה עיר נכרית (הלניסטית). מזמן יורשיו של אלכסנדר מוקדון נקראה בשם סקיתופוליס, וכפי הנראה מספר מקבים כבר אז ישבו שם גם יהודים. בית שאן נכבשה על ידי החשמונאים (107 לפנסה"נ) שגירשו את תושביה הנכרים, וסיפחוה למלכותם, ואולם שבה לידי הנוכרים לאחר שנכבשה על ידי פומפיוס (63 לפנסה"נ) והיתה אחת מערי הדקפוליס — ברית עשר הערים של עבר הירדן, שהיתה להם מידה מסויימת של שלטון עצמי. בזמן המרד הגדול (66 לסה"נ) נשחטו יהודי בית שאן (כשלושה עשר אלף) על ידי שכניהם, ואולם כפי הנראה מן המסופר כאן וממקורות אחרים היהודים חזרו לעיר, ובכל תקופת המשנה והתלמוד היו יהודים מצויים בעיר, אף שעיקרה היה נכרי.

כפי העולה ממקורות אחרים, היתרו של רבי לא כלל את כל "בקעת בית שאן", אלא רק את העיר בית שאן וסביבותיה. התחום המדוייק של היתר התגלה בכתובת רצפה בשרידי בית כנסת מתקופת התלמוד, סמוך לרחוב המקראית שבעמק בית שאן. ובזו הלשון: "...אילו המקומות המותרין סביבות בית שאן מן הדרום שהיא פילי דקמפון עד חקלה חיורתה מן המערב שהיא פילי דזיירה עד סוף הרצפה מן הצפון שהיא פילי דסכותה עד כפר קרנוס וכפר קרנוס כבית שאן ומן המיזרח שהיא פילי דזבלייה עד נפשה דפנוקטייה ופילי דכפר זמרין ופילי דאגמה לפנים מן השער מותר ולחוץ אסור...".

אלא צריך אתה לומר שמקום הניחו לו אבותיו לחזקיה בענין זה להתגדר (להתגדל) **בו** שיתחדש על ידו. **אף אני**, הוסיף רבי — **מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו**. ומוסיפים: **מכאן** יש ללמוד **לתלמיד חכם שאמר דבר הלכה** חדש, **שאין מזיחין אותו, ואמרי לה** [ויש אומרים] בלשון: **אין מזניחין אותו, ואמרי לה** [ויש אומרים] בלשון: **אין מזחיחין אותו.** ומסבירים את שינוי הלשונות: **מאן דאמר** [מי שאומר] "אין **מזיחין**" — **כדכתיב** [כמו שנאמר]: "**ולא יזח החשן** מעל האפוד" (שמות כח, כח), כלומר, אין מזיזים אותו מדבריו; **ומאן דאמר** [ומי שאומר] "**אין מזניחין**" — **דכתיב** [שנאמר]: "**כי לא יזנח לעולם ה'**" (איכה ג, לא), לומר שאין מתעלמים מדעתו; **ומאן דאמר** [ומי שאמר] "אין **מזחיחין**" — כמו **דתנן** [ששנינו במשנה]: **משרבו זחוחי הלב, רבו מחלוקות בישראל**, שאין אומרים לו שבגלל גאוה הוא מחדש דברים. **מתקיף לה** [מקשה על כך] על עיקרה של הלכה זו, **יהודה בריה** [בנו] של **ר' שמעון בן פזי: ומי איכא למאן דאמר** [והאם יש מי שאומר] **שבית שאן לאו מארץ ישראל היא? והכתיב** [והרי נאמר]: "**ולא הוריש מנשה את בית שאן ואת בנותיה ואת תענך ואת בנותיה**" (שופטים א, כז), אלא הניחום למס עובד והיו יושבים ביניהם, ומכאן משמע שהיא מארץ ישראל! ומשיבים: **אישתמיטתיה הא דאמר** [ונשמטה ממנו, שכח שמועה זו שאמר] **ר' שמעון בן אליקים משום ר' אלעזר בן פדת שאמר משום ר' אלעזר בן שמוע: הרבה כרכים כבשום עולי מצרים** וקידשום בכניסתם לארץ בימי יהושע בן נון, **ולא כבשום עולי בבל** בשיבת ציון בימי עזרא, ובכללם בית שאן. **וקסבר** [וסבור הוא]: **קדושה ראשונה** שנתקדשה ארץ ישראל בימי יהושע בן נון לענין קיום המצוות התלויות בה, **קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא**, אלא פקעה לאחר שנעזבה הארץ בחורבן הבית הראשון. **וכשעלו עולי בבל** וחזרו וקידשו את הארץ **הניחום** לאותם מקומות ולא קידשום, **כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית**, כשאין תבואה מצויה בארץ. שהואיל ואינם קדושים בקדושת הארץ מותר לזרוע שם בשביעית, וכך יוכלו העניים להתפרנס משם. וכיון שהתברר לרבי שבית שאן היא מאותן ערים — **התיר אותה.**

שמפרש רבי שילא בשם רבי שמעון אחר כך, רבי שילא בשם רבי שמעון אמר: לא חשו אלא לתרומה גדולה, אבל לירקות אפילו לתרומה גדולה לא חשו, דתני איסי בשם רבי עקיבא: מעשרות לירק מדבריהם, פירוש: שאין להם אסמכתא מן הפסוק כמו שיש לשאר פירות, דאסמכו רבנן אקרא. ולפי זה לא קשיא מידי מהך דשמעתין, דרבי מאיר אכל עלה של ירק. וההוא דמסכת עבודה זרה דאכל פירי דלא מעשרן — בשאר פירות קאמר, שהורמה מהן תרומה גדולה אבל לא מעשר. ובברכות (לו,א) לא גרסינן "ירק", דבצלף איירי ולאו ירק הוא. ולא גרסינן נמי "מעשר", אלא: הני מילי גבי צלף, דכל שאר פירות אינו נוהג מעשר אלא תרומה. וכן הוא בספרים מדויקים. ואהאיא דבירושלמי, דקאמר שבאו הרובין ובטלום, סמכינן עכשיו שאין אנו מפרישין תרומות ומעשרות. ורבינו תם מפרש דאין השדות חשובות כמו שלנו, לפי שנותנין מהן מס. ולפי זה בימיהם לא היו מפרישין אלא מהנהו דלא יהבי טסקא, דאיכא דלא יהבי, כדאמר ב"המקבל" (בבא מציעא קי,א): ארעא דלית לה כרגא וטסקא, מאי? ועוד יש לפרש: שמא הרחוקים מארץ ישראל כמונו לא תקנו חכמים. ועוד יש מפרשים, שנמצא בירושלמי דהא דקאמר דמכזיב ולהלן פטור מן הדמאי — לאו דוקא דמאי, אלא אף מן הודאי. ואהא סמכינן.

אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו — תימה: דלא משני הכי בפרק "במה בהמה" (שבת נו,ב) דדרשינן: "ואת הבמות אשר על פני ירושלים אשר בנה שלמה

מסורת הש"ס

א. סוטה מז,ב. תוספא סוטה פי"ד ט.

ב. חגיגה ג,ב. יבמות טז,א.

ג. (הענין) משנה עדיות פי"ח מ"ו. מגילה י,א—ב. חגיגה ג,ב. יבמות טז,א. מכות יט,א. שבועות טז,א. זבחים ס,ב. סז,ב. תמורה כא,א. ירושלמי מע"ש פ"ג ה"ג. שם סנהדרין פ"א ה"ג. תוספתא עדויות פ"ג ג. שם מנחות פי"א י.

גרסות

מאן דאמר מזיחין... ומאן דאמר מזחיחין בחלק מכתה"י: **למאן דאמר אין מזיחין... ולמאן דאמר אין מזחיחין.**

לאו מארץ ישראל בכתי"מ: **לאו ארץ ישראל.**

לשון

להתגדר

נראה שיש כאן משמעות מיוחדות של השורש "גדר" במובן של להתגדל, להתפאר. יש סבורים שהוא חילוף ל—ר המצוי בעברית. ויש מראים דוגמתו בשורש דומה (בלשון ארמית) גדר, שיש לו משמעות דומה.

החיים

בית שאן... תענך

עיונים

מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו רש"י מסביר מתגדר כמו "מתגדל", שהניחו לו אבותיו דבר לתקן, שיתגדל שמו בגללו. ומדברי רש"י ורבינו גרשום משמע כי אבותיו הניחו לו מקום במתכוון. אבל מפרשים אחרים הסבירו שלא העלו הראשונים את הדבר בדעתם, או שסברו שאין זו עבודה זרה ממש, או שחשבו שדבר שעשאו משה רבינו על פי ציווי ה', ונעשה בו נס של ריפוי, אין מן הראוי להשמידו (מהר"ל, וכעין זה במהרש"א). ויש שהוסיפו יותר מכך, שמן השמים דאגו שלא ירגישו בכך, על מנת שיתגדל גם שמם של הבנים (תורת חיים), ויסוד הדבר כבר בנוסח הדברים בירושלמי (דמאי פ"ב ה"א) שם נאמר: "אותה עטרה הניח לו הקב"ה להתעטר בה".

מכאן לתלמיד חכם שאמר דבר שהלכה וכו' רש"י פירש: מכאן — ממה שסמך רבי על עדותו של ר' יהושע בן זרוז, ובניגוד למנהג הרווח — יש ללמוד שאין לומר לתלמיד חכם שהוא טועה, ויש לסמוך על עדותו. אבל יש שפירשו עניין זה ביחס לחידוש הלכה, כמו שעשה רבי. כלומר, ממה שחידש חזקיה בענין נחש הנחושת יש ללמוד כי תלמיד חכם המחדש דבר מה, הרי כל שהוא מראה פנים לדבריו, והוא איש שראוי לסמוך עליו, אין אומרים: אילו היה ממש בדבריו למה לא נתחדשה אותה הלכה בדורות הראשונים, שהיו חכמים גדולים ממנו, אלא מקום הניחו לו מן השמים להתגדר בו (מאירי, תורת חיים).

מזניחין רש"י פירש: משקצים, מרחקים את דבריו. והמאירי מסביר "מזניחין" במובן שכחה, שאין אומרים שהמחדש זנח את הדרך שקיבל מרבותיו.

מזחיחין רש"י מסביר באופן אחד שהיא לשון גאוה, שאין אומרים שמחמת גאוה הוא בא לעשות דבר שלא עשו ראשונים. ובאופן אחר הוא מסביר שהוא ענין הגבהה, שאין מגביהים ומסלקים אותו ממה שעשה.

עולי מצרים ועולי בבל גבולות עולי מצרים נתבארו בעיקר בספר יהושע, ובדברי חכמים בקיצור (ראה משנה שביעית פ"ו מ"א. גיטין ב,א, וברמב"ם הלכות תרומות פ"א ה"ז). וגבולות עולי בבל, שהיתה להם משמעות הלכתית מעשית לכל הדעות נתבארו בצורה מפורטת בדברי חז"ל בכמה מקומות (ספרי סוף עקב, תוספתא שביעית פ"ד הי"א, ירושלמי שביעית פ"ו ה"א). ובזיהוי המקומות ראה נספח לערך "ארץ ישראל" באנציקלופדיה התלמודית.

קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא ומכל מקום, קדושה שניה שקידש עזרא קידשה גם לעתיד לבא, ולכן, בעיקרה של ארץ ישראל נהגו המצוות התלויות בארץ גם לאחר חורבן בית שני, בזמנו של רבי (ראה ברש"י מקור לדבר בכתובים). והרמב"ם כתב בטעם הדבר, שקדושה ראשונה שבאה על ידי כיבוש יהושע, בטלה משנכבשה הארץ בסוף ימי הבית הראשון, אבל קדושה שקידש עזרא לא בטלה מפני שלא באה על ידי כיבוש (שהרי עלה ברשות כורש), אלא בחזקה שהחזיקו בארץ (הל' בית הבחירה פ"ו הט"ז). ויש שהסביר כי חזקה זו לא בטלה עד עכשיו, מפני שמאז לא היתה ארץ ישראל שממה לגמרי בלא אדם מישראל (חת"ס, עפ"י דברי הרמב"ם עצמו בספר המצוות מ"ע קנג). אמנם יש סבורים כי גם קדושה שניה בטלה עם חורבן וגלות בית שני (ספר התרומה ועוד).

כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית לדעת רש"י, לא נהגה שם שביעית כלל, והותר לחרוש ולזרוע. ומכל מקום לקט שכחה ופאה נוהגים בהם מדברי סופרים, ומהם מתפרנסים העניים, וכן תרומות ומעשרות של דגן תירוש ויצהר (שבגבולות עולי בבל נוהגים מן התורה), אבל לא תרומות ומעשרות של ירק, וכפי שהורה רבי. אבל הרמב"ם פסק כמשנה מפורשת (שביעית פ"ו מ"א) שכל שכבשו עולי מצרים נאסר בעבודה בשביעית, אלא שהספיחים שבו (שגדלו מאליהם) מותרים, ולפי זה צריך לומר כי מה שהעניים סומכים עליו בבית שאן הוא הספיחים (כפתור ופרח פ"ה). ומכל מקום, כתב הרמב"ם כי רבי פטר את בית שאן לגמרי מן המעשרות, ולשיטתו נראה כי אף שגבולות עולי מצרים נתחייבו בתרומות ומעשרות מדברי סופרים, מכל מקום היו מקומות, כגון בית שאן, שלא הנהיגו בהם בכלל תרומות ומעשרות, מפני שהיו רחוקים מעיקר הישוב היהודי (רשב"א). ויש שהבינו כי אף שמעיקר התקנה היתה בית שאן חייבת בתרומות ומעשרות, רבי ראה מקום, משום צורך השעה, לפטור את בית שאן לגמרי (ראה ערוך השולחן העתיד).

אורח ההלכה

קדושה ראשונה וכו' והניחום כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה, כיון שגלו — בטלו קדושתם. שקדושה ראשונה, לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד, קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. וכיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קידשוה קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא, והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים כפי שהיו קודם הגלות, ולא פטרום מן התרומה והמעשרות, כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית. ורבינו הקדוש התיר בית שאן לגמרי מאותם המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל, ופטר את אשקלון מן המעשרות. (רמב"ם ספר זרעים הלכות תרומות פ"א ה"ד).

תוספות

נשים" דירק בחוצה לארץ אינו נוהג בו לא מעשר ולא תרומה, ובשאר פירות נוהגת תרומה גדולה אבל לא מעשר, אבל דגן תירוש ויצהר — חייבין לגמרי, בין בתרומה בין במעשר. והכי איתא התם, אמר ר' יוחנן: רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומות ומעשרות עד שבאו הרובים ובטלום. מאן נינהו הרובים — תרגמוניא. אמר רבי זעירא רב יהודה בשם שמואל אומר: חלת חוצה לארץ ותרומת חוצה לארץ — אוכל והולך ואחר כך מפריש. רבי אבא בשם רבי שמואל אמר: לא חשו אלא לתרומת דגן תירוש ויצהר. ומשמע דקאי ארבי יוחנן דאמר דבגולה היו מפרישין תרומות. ואתא רבי אבא לאשמועינן דדוקא בדגן תירוש ויצהר היו מפרישין תרומות ומעשרות. ולאו דוקא נקט תרומה — דהוא הדין מעשר. אבל שאר פירות לא חשו לענין מעשר אלא לתרומה גדולה, כמו

מקום הניחו — כשיבאו בניו אחריו, אם לא ימצאו מה לתקן במה יגדל שמם? להתגדר = להתגדל. מכאן — שראינו שקבל רבי עדות זו ולמד הימנה, אף על פי שדבר תימה הוא, שהרי מעולם היו עוהגין בו איסור — למדנו שאין מזיחין תלמיד חכם האומר דבר הלכה חידוש, לומר: לא שמעת. אין מזיחין — אין מגדילין אותו משמועתו, לומר: חזור בך. מזניחין — משקצים את דבריו. מזחיחין — לומר: גאותך גרמה לך שלא הטית אוזן לשמוע דבר כהלכתו מפי רבך. ליסנא אחרינא: מגביהין ומסלקין אותו מדבריו. זחוחי — לשון גבוהי הלב, שלא דקדק מפי רבו כל צרכו, וסמכו על לבם. הוריש וגו' — אלא הניחום למס עובד ויושבים ביניהם. אשתמיטתיה — ליהודה בריה דרבי שמעון בן פזי. הרבה כרכים כבשו עולי מצרים — וקדשום בקדושת הארץ, ולא כבשום עולי בבל לקדשם בשניה. ולכך לא כבשום — דקסברי: הואיל והותרו הותרו, דקדושה ראשונה בטלה, דכי קדשה יהושע — לשעתה קדשה ולא לעתיד לבא כשגלו בימי נבוכדנצר. ולא רצו להחזיר קדושתה — כדי שיהא מותר לחרוש ולזרוע שם בשביעית, שאין נוהגת בחוצה לארץ, ויסמכו עליהן עניים ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני. ובית שאן מהן היתה. ואותן שקדשו — הן לא בטלו בחורבן שני, כדאמרינן ביבמות ב"הערל" (פב,ב): "והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה" — ירושה ראשונה ושניה יש להם, שבטלה ירושה ראשונה ונקראת שניה ירושה, אבל ירושה שלישית אין להם, שהשניה לא פסקה, הלכך בימי רבי נהגו איסור בארץ.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא: וְהָא רַבִּי מֵאִיר עָלֶה בְּעָלְמָא הוּא דְּאָכֵיל! אָמַר לֵיהּ: מֵאֲגוּדָה אֲכַלֵיהּ, וּתְנַן: [ד]יָרָק הַנֶּאֱגָד — מִשֶּׁיֵּאָגֵד. —וְדִלְמָא לָאו אַדַּעְתֵּיהּ! —הָשְׁתָּא [ה]בְּהֶמְתָּן שֶׁל צַדִּיקִים אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא תַּקָּלָה עַל יָדָן, צַדִּיקִים עַצְמָן לֹא כָּל שֶׁכֵּן? —וְדִלְמָא עִישֵּׁר עֲלֵיהֶם מִמָּקוֹם אַחֵר! —[ו]לֹא נֶחְשְׁדוּ חֲבֵרִים לִתְרוֹם שֶׁלֹּא מִן הַמּוּקָף. —וְדִלְמָא [ז]נָתַן עֵינָיו בְּצַד זֶה וְאָכַל בְּצַד אַחֵר! אָמַר לֵיהּ: [ח]חֲזִי מַאן גַּבְרָא רַבָּה קָמַסְהֵיד עֲלֵיהּ.

א מַאי בְּהֶמְתָּן שֶׁל צַדִּיקִים? [ט]דְּרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר הֲוָה קָאָזֵיל לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִין, פְּגַע בֵּיהּ בְּגִינַאי נַהֲרָא, אֲמַר לֵיהּ: גִּינַאי, חֲלוֹק לִי מֵימֶךָ וְאֶעֱבוֹר בָּךְ! אֲמַר לֵיהּ: אַתָּה הוֹלֵךְ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנְךָ וַאֲנִי הוֹלֵךְ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנִי, אַתָּה — סָפֵק עוֹשֶׂה סָפֵק אִי אַתָּה עוֹשֶׂה, אֲנִי — וַדַּאי עוֹשֶׂה. אֲמַר לֵיהּ: אִם אִי אַתָּה חוֹלֵק, גּוֹזְרַנִי עָלֶיךָ שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ בָךְ מַיִם לְעוֹלָם! חָלַק לֵיהּ. הֲוָה הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה דָּאֲרֵי חִיטֵּי לְפִיסְחָא, אֲמַר לֵיהּ: חֲלוֹק לֵיהּ נַמִּי לְהַאי, דְּלָא לֵימָא: כָּךְ עוֹשִׂים לִבְנֵי לְוָיָה? חָלַק לֵיהּ. אֲמַר רַב יוֹסֵף: כַּמָּה נָפֵישׁ גַּבְרָא מִמִּשֶּׁה וְשִׁתִּין רִבְּוָון, דְּאִילּוּ הָתָם חַד זִימְנָא, וְהָכָא תְּלָתָא זִימְנִין. —וְדִלְמָא הָכָא נַמִּי חֲדָא זִימְנָא! —אֶלָּא כְּמִשֶּׁה וְשִׁתִּין רִבְּוָון. [י]אִקְלַע לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא, רְמוּ לֵיהּ שַׁעֲרֵי לַחֲמָרֵיהּ, לָא אֲכַל,

אמר ליה [לו] ר' ירמיה לר' זירא: כיצד סמך רבי על עדותו של ר' יהושע בן זירוז לפטור ירק מתרומות ומעשרות בבית שאן? **והא** [והרי] **ר' מאיר עלה בעלמא הוא דאכיל** [עלה בלבד הוא שאכל], ואכילת ארעי מותרת גם במקום שחייב בתרומה ומעשר! **אמר ליה** [לו]: **מאגודה אכליה** [אכל אותו], **ותנן** [ושנינו במשנה]: **ירק הנאגד**, שדרך לאוגדו יחד, מתחייב בתרומה ומעשר **משיאגד**, ושוב אין לאכול ממנו אף אכילת ארעי עד שיעשר. ושואלים: **ודלמא לאו אדעתיה** [ושמא לא על דעתו] כלומר, בהיסח הדעת אכל ר' מאיר את העלה! ומשיבים: **השתא** [עכשיו, הרי] **בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן?** ואין לייחס לו שגגה כזו. ושואלים: **ודלמא** [ושמא] **עישר עליהם** מירק שהיה לו **במקום אחר!** ומשיבים: **לא נחשדו חברים** המקפידים על תרומה ומעשר **לתרום שלא מן המוקף** (הסמוך). ושואלים: **ודלמא** [ושמא] **נתן עיניו בצד זה** של הירק, חישב לעשותו תרומה ומעשר, **ואכל בצד אחר! אמר ליה** [לו]: **חזי מאן גברא רבה קמסהיד עליה** [ראה מי האדם הגדול שמעיד עליו], ואדם גדול כר' יהושע בן זרוז, וודאי התבונן והיטיב לראות מה עשה ר' מאיר.

א ומבררים: **מאי** [מהו] ענין זה של **בהמתן של צדיקים** שהזכרנו כמה פעמים, שאין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן? כפי המסופר שר' **פנחס בן יאיר הוה קאזיל** [היה הולך] **לפדיון שבויין, פגע ביה** [פגש בו] **בגינאי נהרא** [הנהר] בתוך דרכו, **אמר ליה** [לו] לנהר: **גינאי, חלוק לי מימך** לכאן ולכאן **ואעבור בך. אמר ליה** [לו] הנהר: **אתה הולך לעשות רצון קונך**, לקיים מצות פדיון שבויים, **וגם אני הולך לעשות רצון קוני**, שאני זורם באפיקי כפי שנבראתי לכך, **אתה — ספק עושה** שספק אם אתה מצליח בפדיון השבויים **ספק אי אתה עושה, אני — ודאי עושה** את רצון קוני. **אמר ליה** [לו] ר' פנחס בן יאיר: **אם אי** [אין] **אתה חולק** מימיך, **גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם! חלק ליה** [לו] הנהר מימיו ועבר בו. **הוה ההוא גברא דהוה דארי חיטי לפיסחא** [היה איתו אדם אחד שהיה נושא חיטים לצורך מצות של פסח], **אמר ליה** [לו] ר' פנחס לנהר: **חלוק ליה נמי להאי** [חלוק לו גם כן מימיך לזה], **שבמצוה עסיק** [הוא עוסק], **חלק ליה** [לו] מימיו. **הוה ההוא טייעא דלווה בהדייהו** [היה ערבי אחד שהיה מתלווה עימם], **אמר ליה** [לו] ר' פנחס לנהר: **חלוק ליה נמי להאי** [חלוק לו מימיך גם כן לזה], **דלא לימא** [שלא יאמר]: **כך עושים לבני לויה? חלק ליה** [לו]. **אמר רב יוסף: כמה נפיש גברא** [גדול אדם זה] ר' פנחס בן יאיר **ממשה ושתין רבוון** [וששים ריבוא מישראל], **דאילו התם חד זימנא** [שאילו שם נבקע הים רק פעם אחת], **והכא תלתא זימנין** [וכאן נבקע הנהר שלוש פעמים]. **ותמהים: ודלמא הכא נמי חדא זימנא** [ושמא כאן גם כן היה פעם אחת], **שהנהר לא חזר לזרום עד שעברו שלושתם! אלא** הכוונה היא צריך לומר שכוחו גדול **כמשה ושתין רבוון** [וששים ריבוא]. לאחר שעבר ר' פנחס בן יאיר את הנהר **אקלע לההוא אושפיזא** [הזדמן לפונדק אחד], **רמו ליה שערי לחמריה** [השליכו שעורים לפני חמורו] על מנת שיאכל, **לא אכל,**

עלה בעלמא — דאכילת ערלי היא, ושריא באכילה. מאגודה אכליה — שדרכו לאוגדו. משיאגד — הוקבע למעשר, ונאסר באכילת ערלי. לאו אדעתיה — שכח רבי מאיר ולא עשרו, ולעולם סבירא ליה דבעי עשורי. ממקום אחר — שמא הוי ליה ירק תלוש בביתו, ואמר: הרי הוא מעשר על אגודה זו. לתרום שלא מן המוקף — מן המחובר וסמוך לו, כגון: "אין מקיפין שתי חביות" (בילה לב,ב), וכמו "מקפת וקורא לה סס" (נדה עא,ב) — לשון מקריב ומגיען זה לזה. ואסור לחבר להפרישם ממה שאין לפניו על מה שלפניו, דשמא אותו שהוא סומך עליו אינו בעין, שנאבד או נרקב, ונמצא שאין אומר כלום, ואוכל טבלים. נתן עיניו בצד זה — לקרוא לו סס מעשר על זד שני, ואכל מזד שני. חזי מאן גברא רבה אסהיד עליה — ראה כמה אדם גדול העיד עליו, דהיינו רבי יהושע. הואיל ובא להעיד על זאת — יפה כוון ודקדק בדבר אל נכון. גינאי — סס הנהר. רצון קוני — כל הנחליס הולכים אל היס בגזירת המלך. ספק עושה — שמא לא יתנו לך בפדיון. דבמצוה עסיק — דכתיב (שמות יב): "ושמרתם את המצות", דמתחלת טחינה והרקדה בעיא שימור לסס מצה. דלווה בהדייהו — נתחבר עמם בדרך. טייעא = סוחר ערבי. כך עושין — בתמיה. לבני לויה — לבני חבורה, שמניחן והולך. דלמא הכי נמי חדא זימנא — אלא מתיירא היה שלא יחזרו המים וישטפו הסנים, והיה מדבר עליהם שיתמין להם הנהר. כמשה ושתין רבוון — שנחלק להן יס סוף.

תוספות

(אותם בער יאשיהו)" כו', אפשר בא אסא כו', אלא מקיש ראשונים לאחרונים, מה אחרונים לא עשו ותלה בהן — אף כו'. ואמאי לא משני דמקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו, כדמשני הכא? ויש לומר: דבשלמא הכא גבי נחש הנחושת, לפי שנעשה על פי הדבור — טעו בו הראשונים, והיו סבורים שהיה אסור לבערו. אלא התם, במה היו טועין שלא לבער אותן הבמות?

ודילמא נתן עיניו בצד זה ואכל בצד אחר — ואם תאמר, דתנן בפרק "במה מדליקין" (שבת לד,א): ספק חשכה — מעשרין את הדמאי, הא ודאי חשכה — לא, אמאי? כיון דאפשר על ידי נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר, אם כן יהא מותר להפריש בשבת. כדמוכח בפרק "נוטל" (שם קמא,ב), דתנן, ר' יהודה אומר: אף מעלין את המדומע באחד ומאה. ופריך בגמרא (שם קמב,א): והא מתקן הוא! ומשני: הא מני — רבי שמעון בן אלעזר היא, דאמר נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר, ולהכי לא חשיב תקון בשבת כשמעלה! ויש לומר: דשאני מדומע שכבר היה נתקן, אבל תחלתו של טבל — לא שרי על ידי דאפשר ליתן עיניו בצד זה ולאכול בצד אחר.

אמר ליה אתה הולך לעשות רצון קונך כו' — שמא שר של ים השיב לו כך. אי נמי: רבי פנחס היה מחשב בלבו שלכך היה מניח מלחלוק לו. וכענין זה צריך לפרש בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (יז,א) גבי ר' אליעזר בן דורדייא, דאמר: "שמים, בקשו עלי רחמים".

עיונים

ירק הנאגד כל מיני יבול מתחייבים במעשר משעה שנגמרת מלאכתם הראשונית (כגון עשיית גורן בתבואה), ובמיני הירק יש כמה גדרים שונים לגבי גמר מלאכה. ואמרו חכמים שמיני ירקות שאוגדים אותם יחד לפני מכירתם, אגידתם זו היא גמר מלאכתם.

שלא מן המוקף כלומר, שלא מן הסמוך לו ונוגע בו. ואין תורמים ממקום אחר, מפני שיש לחשוש שמא אותה תבואה שחשב שתהיה מעשר אבדה או נאכלה, ולפיכך לא היה כאן עישור כלל. וכן יש לחשוש שמא יבואו בני ביתו ויאכלו מן המופרש למעשר (רש"י). ואילו בתוהרא"ש כותב שגזירת הכתוב היא שלא יפריש מתרומה ומעשר אלא מן הסמוך.

נתן עיניו שאומר בפיו (או חושב בלבו) שהוא מתכוון להפריש את המעשר מחלק אחר של העלה שאותו לא יאכל, ודי בדבר זה לתקן את הטבל.

אמר ליה אתה הולך וכו' בתוס' מסבירים שאמר לו שרו (מלאכו) של הנהר כך. או שיש לפרש באופן אחר, שכך היה ר' פינחס בן יאיר מחשב בלבו שראוי היה שיאמר לו הנהר כך.

אני הולך לעשות רצון קוני שהרי הנהר אינו מהלך בנתיב זה אלא על ידי חוקיו של ה', ולפיכך כל מהלכו הוא עשיית רצונו של מקום (רש"י). והרשב"א כתב בחידושי אגדות שלו, שכוונת הדברים היא שאין ראוי לשנות את דרכי הטבע שאותם קבע ה'. אלא שר' פנחס בן יאיר עשה כן לצורך פדיון שבויים, שהוא קרוי "מצוה רבה" (ראה ב"ב ח,א). ומכאן למדנו כי אף שהיה ספק אם יצליח בפדיון לא נמנע מכך.

אם אי אתה וכו' גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לכאורה, לא השיב ר' פנחס לעצם הטענה! וכתב המהרש"א כי יש טענה מובלעת בדברים אלו, לאמור: הספק שלי, התלוי בבחירה, טוב וחשוב מן הוודאי שלך, שהרי אני גוזר עליך שלא יעברו בך מים לעולם, שאז אתה ודאי עושה רצוני, ואילו הספק שלי תלוי בבחירתי. ויש שהסביר כי טענת ר' פנחס היתה שציוויו הוא עצמו רצונו של הקב"ה, שהרי "רצון יראיו יעשה", ואם אין אתה חולק מימיך נמצא שבאמת אינך עושה את רצון קונך (עיון יעקב).

חלוק ליה נמי להאי כלומר, לאחר שעשה ר' פנחס בן יאיר מעשה נסים לצורך פדיון שבויים, שהיא מצוה גדולה וחשובה במיוחד, המשיך נס זה גם לצורך קיום מצוה אחרת ממצוות התורה, ואפילו לשם מצוה שעניינה דרכי שלום ואהבת הבריות והחברה (רשב"א).

כך עושים לבני לויה כתב המאירי שמכאן יש ללמוד דרך תלמידי חכמים שנוהגים עין יפה וכבוד באדם הנלוה אליהם, אף שאינם מכירים אותו, ואפילו כאשר אינו אדם מישראל, שהוא מדרכי ההנהגה המשובחות לאדם בעל מדרגה.

כמה נפיש גברא כתב הרשב"א (וכן נמצא בספר פרדס רמונים) שמכאן למדים את מעלת החסידים הגדולים, שמכוח דבקותם בה' ניתן להם הכוח לשנות את מעשה העולם, ולעשות בו דברים מופלאים.

אלא כמשה וכו' ומכל מקום, גם לפי המסקנה יש תוספת בכל פעם ופעם שאמר "חלוק גם לזה", שהרי המים היו הולכים ומצטברים עוד ועוד (פני אריה).

מסורת הש"ס

ד. משנה מעשרות פ"א מ"ה. ר"ה יב,א.

ה. חולין ה,ב (ושם סומנו מקבילות).

ו. עירובין לא,ב. לב,ב. גיטין ל,ב. ירושלמי מעשרות פ"ב ה"א.

ז. ראה שבת קמב,א—ב. בכורות נט,א. ירושלמי דמאי פ"ז ה"ה. שם שבת פי"ח ה"א.

ח. (הביטוי) ברכות ל,ב.

ט. ירושלמי דמאי פ"א ה"ג (בשינוי). ילק"ש תורה קלח.

י. (מעשה דומה) ירושלמי דמאי פ"א ה"ג. שם שקלים פ"ה ה"א. ב"ר פ"ס ח.

גרסות

פגע ביה בגינאי בכתי"מ: **פגע בגינאי.**

אמר ליה גינאי... אמר ליה בחלק מכתה"י ועוד: **אמר לו גינאי... אמר לו.**

גינאי חלוק בחלק מכתה"י: **גינאי גינאי חלוק.**

אתה ספק עושה בכתי"מ ועוד: **אתה ספק אתה עושה.**

הוה ההוא גברא בכתי"מ ועוד: **הוה ההוא גברא בהדיה.**

אלא כמשה בכתי"מ ועוד: **הכי קאמר כמשה.**

לשון

טייעא
מקור המלה הוא כמו של השבט הערבי الطاي (אל טאי) בני שבטים ערבים שונים ששכנו באיזור המדברי בין ערב לבבל, היו מגיעים לצרכי מסחר גם לערים שונות בבבל עצמה.

אושפיזא
מקורה של המלה הוא בפרסית aspinj שמשמעה מָלון.

הרים

גינאי נהרא
יש המצביעים על שמו של כפר בשם זה בכתבי יוסף בן מתתיהו (ביוונית Γιναη — גינאי), במקום בו מצויה בימינו העיר ג'נין, שעל גבול עמק יזרעאל והשומרון, ובה עובר יובל מרכזי של נחל קישון, אשר עולה ומתרחב בשעת גשמים מרובים (כמבואר, היה מעשה זה לקראת הפסח). נחל זה חוצה דרך מרכזית מן הגליל ליהודה (וחזרה) דרך אזור השומרון, שייתכן שבה הלך ר' פנחס בן יאיר בדרכו לפדיון שבויים (וכן מצוי בירושלמי, שם מסופר שהיה בדרכו לבית הוועד (הסנהדרין) שהיה אז בגליל. ראה מפה בעמ' הקודם.

אישים

ר' פנחס בן יאיר
ר' פנחס בן יאיר היה בן דורו של ר' שמעון בר יוחאי, ולפי המסופר בתלמוד (שבת לג,ב) היה חתנו (לפי הזהר היה חותנו). כמתואר כאן ובמקומות אחרים, רבי שהיה נשיא ישראל נהג בו בכבוד רב ובהערצה גדולה. ר' פנחס בן יאיר נחשב כדמות מופת בין התנאים, ומפורסם בחסידותו מצד אחד, ובמעשי מופתים כגון המסופר כאן.

רק מעטים מדברי תורתו ידועים לנו, המפורסם שבהם הוא מאמרו על הדרגות המובילות את האדם ממידה למידה עד לדרגת רוח הקודש ותחיית המתים.